

Abstract

The Shtokman Project's Blind Zone: Franco-Russian Relations

This article points out that Norwegian actors tend to overlook the involvement and importance of the French oil company Total in the Shtokman gas project, mistakenly thinking of this project as an essentially Norwegian-Russian bilateral affair. In order to fill this lacuna, the article provides an overview of the political and economic cooperation between France and Russia, Total's global operations and the company's ties to the Russian and French states. The article concludes that Total and France are uniquely well positioned to develop their cooperation with Russian energy partners, and that this is both a potential benefit and a challenge for Norway's involvement in the Shtokman project.

Keywords: Russia | energy | Shtokman | Total | France

Sammendrag

Mange norske aktører har en tendens til å tenke på Shtokman-prosjektet som en norsk-russisk bilateral affære, og overser dermed det franske oljeselskapet Totals deltakelse i dette samarbeidet. For bedre å forstå bakgrunnen for Totals rolle i Shtokman-samarbeidet, gir artikkelen derfor et overblikk over det politiske og økonomiske samarbeidet mellom Frankrike og Russland, Totals globale operasjoner samt selskapets bånd til den franske og den russiske staten. Artikkelen konkluderer med at Total og Frankrike er unikt posisjonert for å videreutvikle sitt samarbeid med russiske energipartnere, og at dette både kan være et potensielt gode og en utfordring for Norges involvering i Shtokman-prosjektet.

Nøkkelord: Russland | energi | Shtokman | Total | Frankrike

Et blick på Sjtokman- prosjektets blindsoner: fransk-russiske relasjoner

VICTOR JENSEN
NUPI

INDRA ØVERLAND
NUPI

Sjtokman-feltet ligger i Barentshavet, 650 km nordøst for Murmansk og inneholder 3,7 mrd. m³ gass og 31 mill. tonn kondensat (Moe & Schei 2006; Offerdal 2009: 64). Det er nok gass til å dekke hele EUs behov i syv år (Øverland 2010: 876). Estimert kostnad for utbyggingen er på USD 34 mrd. (Goldthau 2008: 689; Heinrich 2008: 1557). Det har vært mye diskusjon frem og tilbake om hvor gassen fra Sjtokman-feltet skal selges, og hvordan den skal transporteres dit (se f.eks. Poussenkova 2010: 121; Spanjer 2007: 2896), men de siste årene har det vært klart at det blir en kombinasjon av rørledning via St. Petersburg/Østersjøen og LNG (liquefied natural gas), og at gassen primært skal selges på det europeiske markedet.

Mye er skrevet og sagt om betydningen av Sjtokman-prosjektet for Norge og norsk-russiske relasjoner, men det glemmes ofte at det er en tredje part i dette samarbeidet som er minst like viktig som den norske: Frankrike. Dette gir prosjektet ikke bare én, men tre ekstra dimensjoner ut over den norsk-russiske: en norsk-fransk, en fransk-russisk og en europeisk. I denne artikkelen fokuserer vi på den dimensjonen som har fått aller minst oppmerksomhet: den fransk-russiske.

Fransk-russiske relasjoner er komplekse, har dype historiske røtter og involverer i utgangspunktet ikke Norge. I Sjtokman-samarbeidet kan denne strategiske blindsonen for første gang få direkte betydning for norske interesser. Målet for denne artikkelen er derfor å sette den franske oljegiganten Totals involvering i Sjtokman-prosjektet inn i en større sammenheng gjennom et dypdykk i fransk-russiske relasjoner og i Totals historie og aktiviteter i forskjellige deler av verden, inkludert Russland. Men aller først posisjonerer vi artikkelen i forhold til den eksisterende faglitteraturen, i neste seksjon.

Et hull i litteraturen

Flere forskjellige deler av faglitteraturen berører Shtokman-prosjektet. Det meste av den norsk-forfattede litteraturen som berører prosjektet vektlegger snevert dets bilaterale norsk-russiske aspekter, enten eksplisitt eller implisitt (f.eks. Moe, Fjærtoft & Øverland 2011). I de mange norske utredningene og rapportene om de såkalte «nordområdene» vektlegges norske interesser og forventede ringvirkninger i Norge av Shtokman-prosjektet i så stor grad at andre aktører og perspektiver forsvinner i bakgrunnen (f.eks. Econ 2006; Barlindhaug 2005; Barentssekretariatet & Landsdelsutvalget 2005; Johnsen 2006).

Litteraturen om europeisk-russisk energisamarbeid på sin side tar gjerne utgangspunkt i utfordringene ved å samle EU-landene rundt en felles utenriks- og energipolitikk overfor Russland (se Aalto 2008 for en oversikt). I EU-forskningen fremstår energipolitikk som selve skoleeksempelet på vanskelighetene forbundet med utformingen av en velfungerende og samstemt multilateralisme (Eberlein 2008: 73; de Jong, Woukers & Sterkx 2010: 51). Sentralt på dette området står spørsmålet om hvilket normativt og institusjonelt rammeverk som skal regulere EU-landenes energisamarbeid (Sherr 2010: 55). Det har gitt seg utslag i uoverensstemmelser mellom EU og Russland om Energicharteret (Konoplyanik 2008), og mellom EU-kommisjonen på den ene siden og Russland og enkelte av EU-medlemslandene på den andre siden om full oppdeling (*unbundling*) av gassproduksjon og -distribusjon (Grätz 2009: 66). Både Russland og Norge gjør sitt beste for å unngå oppdeling av sine eiendeler i energisektoren; ingen av landene har ratifisert Energicharteret, og Shtokman-prosjektet berøres i liten grad av disse initiativene. I den grad litteraturen tar for seg de bilaterale initiativene som undergraver europeiseringen av utenriks- og energipolitikken, er fokuset gjerne på Tyskland og utelukkende på de negative konsekvensene av denne bilateraliseringen for EU. Den fransk-russiske aksene – som vi i denne artikkelen skal se er forbausende sterk – og dens mulige positive aspekter har fått lite oppmerksomhet.

En annen relevant del av litteraturen er primært opptatt av europeisk energisikkerhet. En skole som gjerne henviser til episodene med avbrudd i russiske gassforsyninger til Ukraina, anser Russland som en sikkerhetspolitisk trussel mot Europa på grunn av faren for bruk av energi som «våpen» (Papava & Tokmazishvili 2010: 103)¹ eller energi som del av en splitt og hersk-strategi overfor gamle og nye EU-stater (Neuman 2010: 341). Andre peker særlig på manglende investeringer og fremdrift i utvik-

---

1. Betegnende for denne tilnærmingen er ønsket om å gjøre energipolitikk til et anliggende for NATO eller EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (CFSP), se f.eks. Trinataphyllou 2007: 289.

lingen av nye felter som en utilsiktet, men alvorlig trussel mot europeisk energiforsyning (Goldthau 2008: 686; Norling 2007: 43; Heinrich 2008: 1539; Baev 2008: 67). En tredje skole, enten den velger å betone den russiske statens sterke avhengighet av olje og gassinntekter eller behovet for internasjonal kapital og teknologi for å utvikle vanskelige felter som Sjtokman (Heinrich 2008: 1557), er mer opptatt av at energihandelen skaper gjensidig avhengighet mellom Europa og Russland og dermed til syvende og sist er tillitskapende (Gotz 2009: 3).²

Disse forskjellige delene av faglitteraturen snakker til hverandre i liten grad og er primært opptatt av sine egen snevre tematikker. Dermed har det som til dags dato faktisk er det største pågående europeisk-russiske energiprojektet fløyet under den akademiske radaren og i liten grad blitt drøftet i faglitteraturen for det det faktisk er: et trepartsamarbeid mellom et EU-land, et vesteuropeisk ikke-EU-land og Russland. Denne artikkelen forsøker å fylle dette tomrommet, og plasserer seg dermed i skjæringspunktet mellom faglitteraturen om nordområdene, norsk-russiske relasjoner, felles europeisk utenriks- og energipolitikk og energisikkerhet.

Setting

Den 25. oktober 2007 ble statsminister Jens Stoltenberg ringt opp av Russlands president Vladimir Putin og informert om at Statoil ville få delta i utbyggingen av gass- og kondensatfeltet Sjtokman i Barentshavet. Statoil skulle få delta med en 24 % eierandel i operatørselskapet som skulle etableres for å utvinne gassen fra feltet.

Flere måneder tidligere, men uten at det ble gjenstand for samme oppmerksomhet i Norge, hadde Putin foretatt en liknende oppringning til sin nyvalgte franske kollega Nicolas Sarkozy. Kremles pressetjeneste kunne melde at «oljespørsmål stod på dagsordenen». Allerede dagen etter skrev Christophe de Margerie, konsernsjefen i Total, under på en intensjonsavtale om en 25 % eierandel i operatørselskapet for Sjtokman. Det er med andre ord tre partnere i Sjtokman-samarbeidet: Frankrike, Norge og Russland, alle representert ved de respektive lands desidert største selskaper: Total, Statoil og Gazprom.

I denne artikkelen argumenterer vi for at russernes valg av Frankrike var tuftet vel så mye på politiske som på forretningsmessige overveielser. I forbindelse med et arbeidsbesøk til Paris året etter – det aller første til et

---

2. En variant av denne skolen påpeker at heller ikke gjensidig avhengighet utelukker skjevheter. Mens inntektene fra olje utgjorde over en tredjedel av det russiske statsbudsjettet i 2009, var det tilsvarende tallet for naturgass kun 6 %. Russland er derfor mer avhengig av eksportlandene for oljehandelen, mens importlandene er mer avhengig av Russland i gasshandelen (Grätz 2009: 66).

vestlig land etter konflikten i Sør-Ossetia – ga Putin en nærmere forklaring: «Det er klart at Frankrike er en privilegert partner for Russland. Det er for øvrig derfor vi valgte å tillate franske selskaper å få tilgang til våre reserver, inkludert fossilt brensel [...]. Jeg gleder meg over Totals 25 % deltagelse i Sjtokman-feltet i Barentshavet» (*Le Figaro* 2008).

Gjennom sin tilstedeværelse både i Norge, i Russland og på Sjtokman materialiserer Total både fransk-norske og fransk-russiske forbindelser. Gjennom Fina og Elf (som fusjonerte med Total i hhv. 1998 og 1999) var Total en av pionerene på norsk sokkel og er blant de aller største internasjonale aktørene i Nordsjøen. Med en daglig produksjon på 327 000 boe (fat oljeekvivalenter) utgjør norsk sokkel faktisk det største enkeltstående bidraget til Totals produksjon (Total 2009). Dette er ikke en enveisrelasjon: ved utgangen av 2009 hadde Statens pensjonsfond en 1,81 prosent eierandel i Total, til en markedsverdi av over 15 milliarder kroner (Norges Bank Investment Management 2009).

I Russland er konsernet også en av de viktigste utenlandske aktørene. Foruten på Sjtokman har selskapet vært aktivt i andre deler av landet. Når andre selskaper er nølende og usikre, er Total offensiv: i 2009 var Total det eneste utenlandske selskapet som inngikk en kontrakt av betydning i Russland (kjøpet av en stor aksjepost i Terneftegaz fra Novatek). Total er også den største enkeltimportøren av russisk råolje til videreføring. Kontrasten til britiske BP og nederlandsk-britiske Shell, som har måttet gå spissrotgang mellom stridsløstne statlige og ikke-statlige russiske aktører i forbindelse med Kovykta- og Sakhalin-prosjektene, er slående.

Fransk-russiske forbindelser er også i rask utvikling: Som vi vil vise nedenfor har de to landene inngått et strategisk partnerskap, hvor Frankrike rivaliserer med Tyskland om å være Russlands viktigste europeiske støttespiller på det sikkerhetspolitiske feltet, men også er en hurtig voksende investor og teknisk-økonomisk samarbeidspartner.

Sarkozys kuvending

Før det franske presidentvalget i 2007 posisjonerte Sarkozy seg som ubønhørlig russlandskritiker og utmerket seg med en Putin-skeptisk retorikk. Sarkozys valgkamputtalelser var spekket med referanser til Tsjetsjenia, menneskerettigheter og løfter om et brudd med forgjengeren Jacques Chiracs russlandsvennlige politikk: «Vår stillhet overfor de 200 000 døde og 400 000 flyktningene fra Tsjetsjenia-krigene [...] er uakseptabel,» mente Sarkozy i en valgkamptale (Sarkozy 2007). I tillegg til å ha et høyst vennskapelig forhold til sin russiske kollega, hadde Chirac et iskaldt forhold til sin egen innenriksminister Sarkozy, som han anså som en svikefull opportunist. (Se f.eks. Giesbert 2006; for et overblikk over fransk-rus-

siske relasjoner i siste halvdel av Chiracs presidentperiode se f.eks. Romer 2007). Under Sarkozys første russlandsbesøk i egenskap av innenriksminister, nektet Putin å motta ham. Kreml la ikke skjul på at Chiracs protégé Dominique de Villepin var Russlands favorittkandidat til å etterfølge ham.³

Valget av Sarkozy utløste derfor bekymring i Moskva: Etter Schröders og Berlusconi (midlertidige) avgang årene før, holdt Russland på å miste sin siste støttespiller av betydning i EU. Og Sarkozy fikk merke Kremles kalde skulder: Det gikk flere dager før Putin endelig gratulerte sin nye kollega etter seieren i det franske presidentvalget 6. mai 2007.

Kanskje enda mer enn den nye presidenten selv, ga persongalleriet rundt Sarkozy russerne grunn til ettertanke. Presidentkandidatens rådgiver i internasjonale spørsmål, Pierre Lellouche, tidligere president i NATOs parlamentariske forsamling, ble beskrevet i russisk presse som en av de ledende anti-russiske «haukene» (Jauvert 2008). Spekulasjoner rundt en eventuell utnevning av Lellouche til en av nøkkelpostene i diplomatiet skapte derfor uro.

Til allmenn overraskelse ble til slutt Bernard Kouchner – grunnlegger av Leger uten grenser og mangeårig medlem av det franske sosialistpartiet – utnevnt til utenriksminister. I Russland var Kouchner mest kjent som høyrøstet talsmann for humanitær intervensjon mot Serbia og FNs første spesialrepresentant til Kosovo. I 2003 gjorde han seg dessuten bemerket gjennom sin avslappede holdning til Irak-krigen (Kouchner & Veil 2003). Med slike referanser var Kouchner lite egnet til å vekke tillit hos russerne.

Det første halvåret umiddelbart etter valget ga ytterligere næring til russernes bekymringer: Etter Sarkozys offisielle innsettelse var Mikhail Saakasjvili, Georgias fransktalende president og en svoren fiende av Russland, den første utenlandske statslederen til å avlegge offisielt besøk. Sarkozys påfølgende statsbesøk til USA i november 2007 markerte omkalfatingen av den nye presidenten som pro-amerikansk. Angloamerikansk presse uttrykte beundring for det tilsynelatende bruddet med Chirac-tiden, og, som Wikileaks-skandalen senere viste, delte amerikanske diplomater denne oppfatningen (Bennhold 2009).

Den kjølige tonen til Russland fortsatte utover høsten: I august anklaget den franske presidenten Russland for «brutalitet» i gasspørsmålet (Petrovskaya 2007). På NATO-toppmøtet i Sofia i oktober samme år, under henvisning til situasjonen rundt Iran og Kosovo, beskrev han Russland som «et land som vanskeliggjør løsningen av verdensproblemene» (Mas 2007). I russisk presse ble til gjengjeld den hissige og kortvokste franske

3. Russlands utenrikspolitiske «multivektorstrategi» passet ypperlig overens med Chirac-tidens leitmotiv om en «multipolær verdensorden». I 2004 utga daværende utenriksminister Dominique de Villepin en artikkel med den megetsigende tittelen «History destined a common path for Russia and France» i det russiske tidsskriftet *International Affairs* (Villepin 2004).

presidenten sammenlignet med Napoleon: «Når gir Sarkozy ordre om å krysse Neman?» spurte den halvoffisielle avisen *Izvestija* (Sjevtsov 2008).

Under den tilsynelatende kjølige fasaden var imidlertid bruddet med Chiracs diplomati langt mindre entydig.⁴ For det første var det ikke russlandskritikerne som sikrer seg presidentens øre. På tross av enkelte signaler om fornyelse, forble fransk utenrikspolitikk presidentens *domaine réservé*. Presidentens diplomatiske rådgiver og leder av Det nasjonale sikkerhetsrådet i Elysée-palasset har dermed en vel så viktig om enn mer diskret rolle enn utenriksministeren. Og nettopp denne nøkkelstillingen gikk til Chiracs rådgiver frem til 2000, Jean-David Levitte, sønn av en russisk-jødisk immigrant. Lellouche, som så mange fryktet i Russland, måtte ta til takke med stillingen som statssekretær for europasaker under Bernard Kouchner.

Også regjeringssjefen, statsminister François Fillon, var en energisk pådriver for økt samhandling mellom de to landene. Som formann i det bilaterale fransk-russiske ministerrådet, som trer sammen flere ganger årlig, skulle Fillon spille en nøkkelrolle i utviklingen av det økonomiske samarbeidet. Blant Fillons nærmeste rådgivere og medarbeidere fant man for øvrig mange utpregede russlandsvenner, hvorav flere russiskkyndige.

I forholdet til Russland kan man således ane konturene av en viss rollefordeling med på den ene siden Sarkozy og rådgiveren Levitte og på den andre siden Kouchner og Lellouche i utenriksdepartementet. En slik fordeling har den fordel at lederen for det franske diplomati – presidenten – kan overlate russlandskritiske uttalelser til utenriksdepartementet. Det fremkom under Russland–Georgia-krigen, hvor Lellouche var den mest åpent russlandskritiske blant de franske toppdiplomatene (Makarjian & Rosso 2008).

Kouchner selv viste seg også som en større realpolitiker enn mange ventet. Under et besøk i den russiske opposisjonsavisen *Novaja gazeta* innrømmet den tidligere aktivisten at «å være utenriksminister og menneskerettighetsforkjemper samtidig er en meget krevende oppgave» (Lipskij, Timofeeva & Shleinov 2008). Ytret i en slik kontekst er det vanskelig ikke å lese utsagnet som støtte til en pragmatisk russlandspolitikk.

Innen slutten av 2007 var det klart at den russiske nervøsiteten ved Chiracs avgang hadde vært grunnløs: Etter regjeringspartiet Det forente Russlands valgtriumf i desember 2007, var Sarkozy først ute med å gratulere Putin med seieren. Og i motsetning til Bush og Blair antydte han ingenting om mulig valgfusk eller misbruk av «administrative ressurser».

4. For en avregning mot tidligere fransk russlandspolitikk i begynnelsen av Sarkozys presidentperiode, se f.eks. Gomart (2007). Gomart er en eksponent for den klassiske kritikken som gjerne rettes mot større vesteuropeiske lands russlandspolitikk (Tyskland, Frankrike, Italia), nemlig at den er for bilateral i utforming og dermed tar utilstrekkelig hensyn til felleseuropeiske interesser.

Etter en periode med nøling, kunngjorde Frankrike i forkant av landets EU-presidentskap i andre halvår av 2008 at landet ønsket å utvikle «et varig, solid og kompromissløst partnerskap» med Russland (Ministère des Affaires Etrangères 2008).

Selv om tradisjon, realpolitikk og personligheter spiller klare roller i den franske gravitasjonen tilbake til Russland, kan valget av Dmitrij Medvedev som president våren 2008 også ha vært en medvirkende årsak. Betydelige deler av fransk opinion liker å tenke på Frankrike som «menneskerettighetenes fedreland». Sarkozy kastet seg derfor begjærlig over juristpresidenten Medvedevs mange liberale utspill: «Deres hengivenhet til rettsstaten, til loven, til rettssikkerhet, Deres forsvar av menneskerettighetene forenkler meget tilnærmingen mellom våre to land» (Sarkozy 2010). Det er vanskelig å skille graden av kalkyle og overbevisning i slike utsagn. Medvedevs skikkelse gjorde det uansett enklere for alle vestlige ledere å samarbeide med Russland.

2009, som var «Frankrikes år i Russland», ble i 2010 etterfulgt av «Russlands år i Frankrike». Til sammen var det planlagt over 400 kulturbegivenheter av forskjellig slag. Hovedattraksjonen var en storslagen utstilling om «Det hellige Russland» med religiøse og verdslige motiver i Louvre-museet (Année France-Russie 2010). Medvedevs statsbesøk til Paris 1. mars 2010 markerte et nytt og foreløpig høydepunkt i fransk-russiske forbindelser. I fransk politisk kultur bruker man gjerne store ord, storslåtte mottakelser og historisk symbolikk: Ved ankomsten til Elyséepalasset krysset Medvedevs kortesje Alexandre III-broen under eskorte av Republikanergarden til hest. Grunnsteinen ble lagt av tsar Nikolai II i 1896, for å markere den fransk-russiske alliansen før første verdenskrig. Det var med andre ord nok av historiske linjer å spille på under dette besøket, som overgikk et vanlig statsbesøk i pomp og prakt.

Sikkerhetspolitiske forbindelser

Det fornyede partnerskapet med Russland kom klart til uttrykk i sikkerhetspolitikken. Også på dette området fremstod Sarkozy først som meget atlantisk i sin orientering, for så likevel å videreføre en tradisjonsrik fransk linje som gir rom for nært samarbeid med Russland. Fire tett sammenfallende momenter i fransk sikkerhetspolitikk var relevante her: holdningen til videre NATO-ekspansjon østover, responsen på Russlands initiativ til en ny europeisk sikkerhetsarkitektur, Frankrikes rolle under Georgia-krigen og salget av krigsskip i Mistral-klassen til Russland.

Frankrike ga Russland tydelige garantier mot ytterligere NATO-ekspansjon østover. Rett før NATO-toppmøtet i Bukarest 2. april 2008 kunngjorde statsminister Fillon: «Vi (Frankrike) er motstandere av georgisk og

ukrainsk medlemskap (i NATO) fordi vi mener det ikke er den riktige løsningen på maktbalansen i Europa og mellom Europa og Russland» (AFP 2008). Den franske holdningen endret seg ikke etter krigen i Sør-Ossetia.

Den sikkerhetspolitiske betydningen av det bilaterale fransk-russiske forholdet fremsto i fornyet lys høsten 2008, etter krigen i Sør-Ossetia. En våpenhvileavtale i seks punkter ble fremforhandlet i Moskva og Tbilisi av Sarkozy og rådgiveren Levitte. Den vanligste kritikken mot avtalen, som under forhandlingene utløste åpen splid mellom Levitte og Kouchner, var at dokumentet unnlot å nevne Georgias territoriale integritet. Russlands anerkjennelse av Abkhasia og Sør-Ossetias uavhengighet 25. august utgjorde dermed ikke et formelt brudd på våpenhvileavtalen. Rett etter krigen gikk Frankrike og Tyskland i bresjen for å gjenoppta samarbeidet med Russland så raskt som overhodet mulig. Første skritt var organiseringen av World Policy Forum i den franske byen Evian i oktober 2008, organisert med sjenerøs finansiering fra den Kreml-nære oligarken Oleg Deripaska. Medvedev benyttet anledningen til å redegjøre nærmere for sitt forslag om en «ny paneuropeisk sikkerhetsarkitektur» (Medvedev 2008).

Den franske presidenten tok så initiativet til å videreføre samtalene om en ny europeisk sikkerhetsarkitektur ved OSSE-toppmøtet på Korfu i 2009 og sluttet opp om å gjøre sikkerhetspolitiske anliggender til hovedtemaet ved OSSEs toppmøte i Kasakhstan i desember 2010, i tråd med Russlands ønske. Under EU–Russland-toppmøtet i Nice i november 2008, fortsatt under Frankrikes EU-presidentskap, besluttet EU å gjenoppta forhandlingene om en ny partnerskapsavtale mellom EU og Russland, som ble fryst etter krigen i Sør-Ossetia.⁵

Bare få dager før møtet avla den atomdrevne russiske krysseren *Peter den Store* et besøk på den franske marinebasen i Toulon, det andre russiske flåtebesøket på under ett år.⁶ Forsvarssamarbeidet har kommet aller klarest til uttrykk gjennom det ovennevnte salget av fire krigsskip i Mistral-klassen (*Lenta* 2011). Kritiske røster i og utenfor NATO har påpekt at skipene styrker det russiske forsvarets evne til rask styrkeforflytning i Svartehavet og setter alliansens solidaritet på prøve (f.eks. Socor 2010).

Til sist, med hensyn til den pågående Libya-krigen, er det verdt å merke seg at fransk innflytelse og den tilliten Sarkozy har opparbeidet seg hos sin russiske kollega kan ha spilt en betydelig rolle for å forklare kuendingen i russisk politikk. I en første fase avholdt russerne seg fra å stemme over det fransk-britiske resolusjonsforslaget som ga startskuddet

5. Forhandlingene om ny partnerskapsavtale med EU ble opprinnelig fryst før krigen i Sør-Ossetia i forbindelse med en polsk-russisk handelskonflikt om polsk kjøttkøtt, men etter krigen i Sør-Ossetia ble mulighetene for å gjenåpne forhandlingene ytterligere svekket.

6. Marinebasen i Toulon er et symboltungt sted for fransk-russisk samarbeid, det var her den russiske flåten la til for det store flåtebesøket i 1893 etter at landene hadde inngått en militær samarbeidsavtale.

for NATO-operasjonen og stilte seg kritiske til vestlig maktbruk mot Gaddaffis styrker. Ved G8-møtet i Deauville 27. mai 2011, etter å ha drøftet spørsmålet på tomannshånd med Sarkozy, overrasket imidlertid president Medvedev med å uttale at «det internasjonale samfunnet ikke lenger anser Gaddaffi som lederen av Libya» og sluttet opp om den felles slutterklæringen fra toppmøtet hvor det bl.a. heter at «Muammar Gaddaffi har tapt enhver legitimitet». Som motytelse ga Sarkozy, vel å merke uten å oppgi kravet om Gaddaffis avgang, godkjennelse til den russiske senatoren Margelovs meglingsforsøk mellom Gaddaffi og opprørerne og forklarte at «Vesten trenger president Medvedev» (*Le Nouvel Observateur* 2011).

Fra haute couture til atomkraftverk: teknisk-økonomisk samarbeid

Parallelt med de styrkede politiske og militære båndene har det teknisk-økonomiske samarbeidet mellom Frankrike og Russland antatt en ny dimensjon siden 2007. Franske selskaper er nå aktive innenfor et bredt spekter av aktiviteter og næringsveier. I handelsvolum og investeringer ligger Frankrike fortsatt etter både Tyskland og Italia, men har i løpet av få år klatret fra 13. til 9. plass blant Russlands handelspartnere.

Under et besøk i Paris uttrykte presidenten Medvedev tilfredshet med at over halvparten av alle franske investeringer i landet er innenfor videreføring og bearbeiding og ikke utvinning av naturressurser (*RIA Novosti* 2010). Eksemplene på avtaler inngått i denne perioden er mange og favner bredt. Teknologifirmaet Alstom ervervet i 2009 25 % av russiske Transmash-holding og inngikk samtidig en avtale om sammen å utvikle nytt materiell til den russiske statsjernbanen. Samme året vant også Vinci et tilbud om byggingen av en strekning av motorveien Moskva–St. Petersburg. I tillegg til jernbane- og infrastrukturprosjekter er Frankrike godt representert innenfor varehandel (Auchan, Carrefour) og i bilindustrien, hvor Renault-Nissan fra 2009 hadde en 25 % eierandel i den kriseramede Lada-produsenten Avtovaz.

Samarbeid i den strategisk følsomme luftfartsindustrien har også hatt et stort oppsving. Det europeiske konsernet EADS, hvor den franske staten er en av hovedaksjonærene, har eierandeler i det statlige holdingselskapet Objedinjonnaja aviastroitel'naja korporatsija (OAK). OAK ble på sin side medeier i EADS i 2006. Den russiske luftfartsindustrien har også inngått et viktig samarbeid med franske forsvars- og teknologiselskaper som Thales og Safran, hvor den franske staten også er hovedaksjonær. Kroneksempelen er Sukhoj Superjet 100, det første passasjerflyet produsert i Russland siden sovjettiden, hvor over 30 % av komponentene produseres av franske selskaper (Irkut Corporation 2010).

Som eksempelet med EADS og OAK illustrerer, ligger en forklaring på Frankrikes nyvunne attraktivitet i Russlands ønske om samarbeid med utenlandske selskaper på grunnlag av *gjensidig* utveksling av aktiva og deltagelse i aksjekapitalen. Kontrasten til feiden mellom Telenor og Alfa-gruppen er slående. Der har en del av stridens kjerne vært om man skal operere sammen bare i Russland eller også i Ukraina og andre land. Både av økonomiske og identitetsmessige hensyn har russiske selskaper et sterkt ønske om å inngå bredt, aktivt og likeverdig partnerskap med vestlige aktører, i stedet for bare å være passive investeringsobjekter i ett av verdens fremvoksende markeder. Den gjensidige tilliten mellom franske og russiske aktører er nå så stor at de statlige selskapene EDF og Rosatom har inngått en rammeavtale for utstrakt samarbeid innenfor sivil atomkraft (Groupe EDF 2010), noe som ville vært utenkelig for få år siden.

På tross av flere runder med privatisering og EU-drevet liberalisering er arven fra gaullismens statskapitalisme fortsatt høyst levende i Frankrike. Den russiske industripolitiske strategien med fremme av nasjonale selskaper under statlig eierskap eller kontroll virker dermed mindre fremmed og avskrekkende for store franske næringslivsaktører enn for selskaper fra mange andre land. På sentrale områder har Frankrike og Russland dermed like måter å fremme forretningsinteresser på. De to landene har også liknende forretningskulturer, hvor respekt for hierarkier står sentralt, og det kan heller ikke utelukkes at det kan være en gjensidig tiltrekningskraft mellom den franske rivieraens sjarme og Moskvas fristelser.

2009 var et gyllent år for Frankrike i Russland. I kjølvannet av finanskrisen oppsto det et mulighetsrom mellom russisk økonomisk patriotisme (uviljen til å gi utenlandske eierinteresser innpass i sektorer definert som strategisk viktige) og et skrikende behov for utenlandsk teknologi og kapital. Den underliggende kompatibiliteten mellom de to landene samt en strategisk og konstruktiv tilnærming fra fransk side gjorde det mulig for franskmennene å gripe denne muligheten.

Fransk-russisk interessekoalisjon mot EUs energipolitikk?

Det var også en annen grunn til at franske selskaper fremsto som naturlig allierte for Russland allerede sommeren 2007: felles motstand mot EUs forslag til nytt energidirektiv. Som ledd i liberaliseringen av energimarkedet ønsket Brussel å skille [*unbundle*] aktiviteter knyttet til transport fra aktiviteter innenfor produksjon av gass og elektrisitet. For Frankrikes del betød en slik lovgivning at fusjonen mellom Suez og statseide Gaz de France (GDF), som regjeringen de Villepin kunngjorde i 2006, måtte reverseres. Frankrikes overordnede industripolitiske målsetning med fusjonen var blant annet å gjøre GDF-Suez til verdens ledende aktør innen

flytende naturgass (LNG). Med det radikale forslaget fra Brussel ville den statlige nettverksoperatøren EDF (Electricité de France) også ha måttet gi opp monopolet på strømleveranser.

Russland oppfattet på sin side det tredje energidirektivet som EU-kommisjonens mottrekk etter den russiske statsmonopolisten Gazproms forsøk på å ta over den britiske gassleverandøren og rørledningsoperatøren Centrica. Med kommisjonens forslag hadde Gazprom dessuten måttet kvitte seg med alle andeler selskapet eier av distribusjonsnettverket i Europa, hvilket ville satt en effektiv stopper for selskapets Europa-strategi.

Tre dager før Gazprom inngikk Sjtokman-avtalen med Total og to dager før Putin ringte sin franske kollega for å diskutere «oljespørsmål», uttrykte EU-parlamentet sin støtte til kommisjonen ved å vedta en resolusjon om «Perspektivene for det indre markedet for gass og elektrisitet i EU». Resolusjonen henviser indirekte til Gazprom ved å «insistere på at intet tredjeland skal tillates å kjøpe opp energiinfrastruktur, med mindre det er gjensidighet med dette landet» (EU-parlamentet 2007). Mange var derfor raskt ute med å koble valget av Total som partner på Sjtokman til Frankrikes øvrige energipolitikk: «[...] argumentene til Totals fordel var storpolitiske. Putin ga åpenbart Sarkozy en avanse i forventning om at Frankrike ville motsette seg EUs nye energidirektiv», mente for eksempel Mikhail Kortsjemkin (*Vedomosti* 2007). Og ganske riktig, da kommisjonens forslag endelig ble fremlagt i september 2007, kunngjorde Sarkozys slagferdige finansminister Christine Lagarde at Frankrike ville gjøre alt som sto i dets makt for å motsette seg Barroso-kommisjonens forslag om fullt skille mellom transport og produksjon av gass og elektrisitet (Ricard 2007).

Den endelige versjonen av direktivet, som ble vedtatt i april 2009, er sterkt utvannet i forhold til kommisjonens opprinnelige forslag. Alternativet fullt skille ble forkastet til fordel for et tredje alternativ hvor moderselskapet beholder effektiv kontroll over distribusjonsnettverket. Kritikerne, anført av liberalister og Storbritannia, mente at Russland og de store energiselskapene i Tyskland og Frankrike gikk sammen om å torpedere forslaget (Datamonitor 2009).

For ytterligere å sementere interessekoalisjonen mellom GDF-Suez, EDF og Gazprom, har de to franske selskapene blitt tildelt hver sin eierandel i de omstridte russiske gassledningsprosjektene NordStream (GDF-Suez 5 %) og SouthStream (EDF 9 %, med planer om 20 %) som begge tar sikte på å omgå transittlandene i Øst-Europa for å levere gass direkte til hhv. Tyskland (NordStream) og Sør-Europa og muligens Tyrkia (SouthStream). Før skifergassen oversvømte det nordamerikanske gassmarkedet, var også GDF-Suez, som eier to terminaler for mottak av flytende naturgass i USA og Canada, utpekt til å selge den flytende naturgassen fra Sjtokman på det amerikanske markedet. I forbindelse med et Frankrike-

besøk i november 2009, skal for øvrig Putin ha forsøkt å verve ingen ringere enn russlands- og tyrkiavennen Jacques Chirac som styreleder for SouthStream. Den franske ekspresidenten var med andre ord tiltenkt samme rolle som ekskansler Gerhard Schröder i NordStream-prosjektet (*Le Nouvel Observateur* 2010).

Total, Russland og fransk utenrikspolitikk i Midtøsten

Forholdet mellom Frankrike og Russlands olje- og forretningsinteresser og den politiske linjen overfor Irak og Iran eksemplifiserer hvordan franske og russiske energiinteresser konvergerer, ikke bare på det bilaterale og europeiske nivået, men også i andre deler av verden. Tilfellene Irak og Iran gir en pekepinn på omfanget så vel som begrensningene av Totals innflytelse på fransk utenrikspolitikk.

I 1990, revet med i bølgen av entusiasme for «en ny verdensorden» etter den kalde krigens slutt, føyde Frankrike seg til den USA-ledede koalisjonen for å befri Kuwait fra den irakiske okkupasjonen. Sammen med en paralyisert Sovjetunion vedtok Frankrike sanksjonene mot Irak i FNs sikkerhetsråd. Dermed ga begge land avkall på betydelige forretningsinteresser: Frankrike var sågar Iraks største handelspartner og kreditor før krigen og hadde i en årrekke pleid de beste forbindelser med Saddam Hussein.

FN-kommisjonen som utredet den mye omtalte korrupsjonssaken rundt «Olje for mat»-programmet, fremhever at Irak på 1990-tallet konsekvent ga salgsopsjoner og handlet varer fra selskaper og enkeltpersoner fra land Irak oppfattet som vennligsinnede og som kunne bidra til å lempe på sanksjonsregimet. Som permanente medlemmer av Sikkerhetsrådet var Russland og Frankrike blant de fremste interessentene (Volcker, Goldstone & Pieth 2005).

Og ganske riktig, med eller uten hjelp fra pro-irakiske lobbyister smurt med Saddam Husseins oljepenger, utviklet både Frankrike og Russland seg raskt til motstandere av sanksjonsregimet (Vassiliev 2000). I et resolusjonsforslag fra 2001 foreslo Frankrike å åpne for investeringer i irakisk oljesektor – noe britene og amerikanerne blankt avviste (*Kuwait News Agency* 2001). Både Total, Elf (Bin Umar-, Majnoon-feltene) og russiske Lukoil (West Qurna-feltet) hadde på det tidspunktet ferdig fremforhandlete avtaler om utvikling av irakiske oljefelter. I sammenheng med opprulling av programmet «Olje for mat», ble for øvrig både Totals daværende konsernsjef Thierry Desmarests og daværende leder av lete- og produksjonsavdelingen Christophe de Margerie satt under etterforskning for blant annet bestikkelser av irakiske tjenestemenn. Anklagene ble imidlertid frafalt da den franske etterretningstjenesten nektet å utlevere hemmeligstemplede dokumenter (Routier 2007).

Totals arnested, Irak, har siden selskapets spede begynnelse vært åsted for en kamp om innflytelse mellom franske og angloamerikanske oljeinteresser.⁷ Etter de to siste konsesjonsrundene i Irak har Total foreløpig ikke lykkes i å gjenvinne sin gamle posisjon. Men selskapet har ikke tenkt å gi opp: «kan vi ikke komme tilbake til Irak, hvor vi ble født, så betyr det vi har et problem», innrømmet konsernsjef de Margerie (McNicoll 2009).

Også i Iran har Total drevet intens lobbyvirksomhet for å påvirke fransk diplomati, og også her lå Russland og Frankrike lenge på en USA-skeptisk kurs. Til sist har likevel interessene til de franske og russiske oljeselskapene i Iran måttet vike for Sarkozys sikkerhetspolitiske prioriteringer – i Den persiske gulf har han faktisk opprettholdt sin atlantiske linje fra valgkampen. Koblingen mellom franske energiinteresser og utenrikspolitikk er med andre ord ikke total.

I 1996 vedtok den amerikanske kongressen Iran-Libya Sanctions Act (ILSA), som forbød oljeselskaper å investere i Iran og truet med sanksjoner mot selskapenes aktiva i USA. Etter å ha sikret seg franske myndigheters velsignelse, svarte Total i partnerskap med blant annet Gazprom kontant med å undertegne en avtale med Iran om utvikling av naturgassfeltet South Pars – verdens største. Samtidig reduserte selskapet sine nedstrømsaktiviteter i USA. På forhånd hadde både Frankrike, EU og Russland advart USA mot å innføre sanksjoner i strid med internasjonal rett. Med South Pars-avtalen ble Total og Gazprom de første utenlandske oljeselskapene til å operere i Iran siden den islamske revolusjonen av 1979. Denne avtalen med Total var Gazproms første prosjekt av betydning i utlandet, jf. russernes tidligere omtalte ønske om likeverdig partnerskap med vestlige selskaper på den globale arena.

Til slutt ble det fattet et kompromiss: Ingen amerikanske sanksjoner ble innført mot Total i bytte mot et tettere transatlantisk samarbeid i det iranske atomspørsmålet. Senere, etter at atomstriden mellom Iran og Vesten eskalerte i februar 2006, skal ifølge *Le Monde* representanter for Total flere ganger ha grepet inn direkte overfor president Chirac og statsminister de Villepin for å forhindre ytterligere sanksjoner (Nougayrède 2006). Høsten 2006, rett før FNs generalforsamling skulle tre sammen, overrasket også Chirac ved å avvise kravet om stans i urananrikingen som betingelse for å gjenoppta forhandlinger med Iran: «Jeg er aldri tilhenger av sanksjoner. Jeg har aldri sett at de noensinne har vært særlig effektive» (Frankrikes ambassade i Storbritannia 2006).

Sarkozys ubetingede støtte til FN-sanksjoner og en hardere linje vis-à-vis Iran har siden lagt en demper på Totals iranske ambisjoner. I juli 2008

7. CFP (forgjengeren til Total) ble opprettet for å forvalte de franske andelene av det tyskeide Turkish Petroleum Company, som opererte i det som nå er Irak og ble beslaglagt etter første verdenskrig.

besluttet Total omsider å fryse trinn to og tre av South Pars-utbyggingen, åpenbart etter sterkt press fra franske myndigheter. «Total trekker seg ikke fra Iran, men lanserer ikke South Pars-prosjektet», oppsummerte en forbitret direktør (*France24* 2008).

Da EU i juli 2010 fulgte i USAs fotspor og vedtok ytterligere sanksjoner, blant annet en innstilling av leveransene av raffinerte oljeprodukter,⁸ nølte ikke den frittalende de Margerie med å gå hardt ut mot denne «feilen» og forsikre om at Total ville gjenoppta leveransene så snart som overhodet mulig.

Total i Russland

I tillegg til produksjonsvirksomheten i Russland er Total, som tidligere nevnt, største enkeltkunde for råoljen som eksporteres fra Russland (Coli-see 2003). Russland har på sin side det siste tiåret vært en av de to største eksportørene av olje og den største eksportøren av naturgass i verden (BP 2011), så dette er en naturlig match.

Leder av Totals lete- og produksjonsavdeling i Russland, Pierre Nerguararian, er betegnende nok også spesialrådgiver for fransk handel med Russland. Tidligere konsernsjef og nylig avtroppet styreformann Thierry Desmarts er på sin side visepresident i den fransk-russiske vennskapsforeningen. Totals konsernsjef (siden mai også styreformann) Christophe-Gabriel-Jean-Marie Jacquin de Margerie, arving til champagne-dynastiet Taittinger, har de aller beste forbindelser til Vladimir Putin og Russlands energielite.

Den politiske bakgrunnen for tildelingen av Sjtokman-konsesjonen til det franske industriflaggskipet Total er ikke bare en konsekvens av Frankrikes generelt russiskvennlige politikk. Som vi viser nedenfor, har selskapet selv visst å drive effektiv lobbyvirksomhet og snakker konsekvent et språk russiske myndigheter vet å verdsette.

Et felles dokument utarbeidet i samarbeid mellom Det russiske vitenskapsakademiet (RAN) og Total og ført i pennen av den russiske økonomen Viktor Ivanter og Menno Grouvel, daværende visepresident i Total, ble fremlagt på G8-møtet i 2006 (*RIA Novosti* 2006). Rapporten tar til orde for en fornyet energiallianse, basert på gjensidig akseptable kriterier for definisjoner av «strategiske ressurser». Det sistnevnte er synonymt med russisk ressursnasjonalisme, som Totals anglosaksiske rivaler på det tidspunktet allerede hadde fått kjenne smaken av.

---

8. Total har lenge vært en av Irans viktigste leverandører av raffinerte oljeprodukter (AFP 2010). Selv om Iran er storprodusent av råolje, mangler landet raffineringskapasitet og er avhengig av å importere raffinerte oljeprodukter.

Total-dokumentet reflekterer langt på vei den offisielle russiske linjen. Bl.a. står det å lese at det mye omtalte europeiske energicharteret, som EU-kommisjonen ønsker at Russland skal innordne seg, «åpenbart skader interessene til olje- og gassproduserende land», samt at «det man ikke forstår, er hvorfor Russland undertegnet dette haltende [*boîteux*] dokumentet» (*RIA Novosti* 2006). Forfatterne av rapporten tar i stedet til orde for en «fornytt energiallianse» mellom Russland og Europa. På spørsmål om Total, som «eksempel på et meget vellykket selskap i Russland», ser for seg nødvendigheten av endrede spilleregler for utenlandske selskaper, svarer Nerguararian: «Totals rolle består i å tilpasse sitt arbeid til gjeldende russisk rett. Russland er en oljestormakt, og her er det definerte rammer som bestemmer tilgangen til strategiske reserver. I det hele tatt er spillereglene klare og forståelige, og vi streber etter å bygge våre aktiviteter på dem» (*Interfax* 2009).

Foruten Sjtokman inkluderer Totals russiske aktiva en operatørlisens på Kharjaga-feltet i Nenets autonome krets i Nordvest-Russland, hvor Statoil også har deltatt med en synkende minoritetsandel siden 1995. Dette er det eldste feltet i Totals russiske portefølje. I likhet med andre såkalte produksjonsdelingsavtaler (PSA) som ble inngått mellom utenlandske selskaper og Russland tidlig på 1990-tallet, har Kharjaga vært gjenstand for gjentatte konflikter mellom operatørene og russiske myndigheter. Russiske myndigheter har sidestilt PSA, som forutsetter at utenlandske selskaper unntas fra beskatning inntil investeringene går med overskudd, med kolonialisme.⁹ Tempoet i investeringene og skattekrav har vært gjenstand for konflikter. I motsetning til andre oljeselskaper har Total og russiske myndigheter imidlertid alltid kommet til minnelige løsninger. Total har riktignok måttet redusere eierandelen fra 50 til 40 % til fordel for det statlige russiske selskapet Zarubezjneft (Statoil har på tilsvarende vis redusert sin andel fra 40 til 30 %), men Dmitrij Abzalov fra den Kreml-nære tenketanken Senter for politisk konjunktur mener Zarubezjneft har latt Total slippe billig fordi Total er operatør og russiske styresmakter er lojale mot det franske firmaet (Tsentr polititsjeskoj konjunktury Rossii, udatert).

Total stod også for den eneste betydelige utenlandsinvesteringen i russisk petroleumssektor i 2009. I statsminister Putins nærvær underskrev Total en avtale om oppkjøp av 49 % av aksjene i det Novatek-eide selskapet Terneftegas, som utvinner naturgass fra Termokarstovoje-feltet i Jamal-Nenets autonome område nordøst for Uralfjellene. Jamalhalvøya er en av verdens viktigste petroleumsprovinser for naturgass og er hovedgrunnlaget for fremtidig russisk gassseksport. Totals ledelse har ved gjentatte anledninger meldt sterk interesse for å delta i gassutvinning og produk-

9. Under G8-toppmøtet 17. juli 2006 beskrev daværende president Vladimir Putin PSA-avtalene som «koloniale avtaler» som ikke fremmet russiske interesser (*Der Spiegel* 2007).

sjon av flytende naturgass i dette området. Med kontrakten fra juni 2009 har Total som ett av de første utenlandske selskapene tatt et skritt mot etablering på halvøya. Totals tidligere forsøk på å inngå samarbeid med Novatek strandet, men denne gang skal Putin personlig ha virket som tilrettelegger.

Hovedbetydningen for Total er at den nye partneren Novatek også eier lisensen for utviklingen av det langt større, men teknisk krevende prosjektet Jamal-SPG. I ettertid har også de Margerie vedgått at «med dette prosjektet var vi først og fremst interessert i å bygge et partnerskap, snarere enn i prosjektet for seg selv» (Rebrov & Grishkovets 2010).

Under Vladimir Putins Paris-besøk i juni 2010 kunngjorde Total ikke uventet et ønske om å delta med en 20–25 % eierandel i utviklingen av nettopp Jamal-SPG-prosjektet. Bak lukkede dører fremla dessuten de Margerie et forslag fra Qatar – verdens største LNG-produsent, som også har meldt interesse for dette prosjektet – for den russiske statsministeren.

Den offentlige ordvekslingen mellom Putin og de Margerie er megetsigende: «Vår politikk i Deres land, herr statsminister, er krystallklar. Vi har mange partnere, men vi har bare én leder, én herre (one chief). Én, ikke to. Så, så lenge De støtter meg og Total, vil vi gjøre gode forretninger» (Den russiske regjeringen 2009). De Margerie presset videre for en rask utbygging av Sjtokman, hvorpå Putin kunne love at ingen «administrative hindringer» skulle legges i veien. Putin benyttet også anledningen til å minne om at Total har pålitelige russiske partnere i form av Gazprom, Novatek, Zarubejneft og Rosneft – en åpen invitasjon til ytterligere prosjekter.

Totals ressursbase er ganske annerledes enn andre IOC-er, som stort sett har et geografisk kjerneområde for sine aktiviteter i Europa og USA. Inntil aktivitetene ble frosset som følge av det økende presset mot Iran, var Total og Gazprom, som tidligere beskrevet, også partnere på South Pars-gassfeltet – Gazproms første store utenlandsoperasjon. Total kan også være en interessant partner for russiske selskaper som i fremtiden ønsker å ekspandere internasjonalt. Lukoil, som allerede samarbeider med Total i Aserbajdsjan (Shah Deniz), har meldt interesse for en rekke samarbeidsprosjekter med Total. Kasakhstan, Colombia, Ghana og Elfenbenskysten er også aktuelle land (Energia 2009).

Total er størst i Europa på oljeraffinering, og har tilkjennegitt ønske om å selge noen av sine eiendeler i raffinerisektoren til russiske interessenter – nok et trekk av Total som ble hilst velkommen av Russlands statsminister (*RIA Novosti* 2009). Avtalen med Novatek i juni 2009 om oppkjøp av Terneftegaz kom i stand kun få dager etter at Total hadde solgt 45 % av det store Vlissingen-raffineriet i Nederland til Lukoil. Oppkjøpet styrker Russlands nærvær i foredlings- og distribusjonskjeden i Europa. Den amerikanske konkurrenten Valero – en annen kandidat til oppkjøpet – ble stå-

ende ute i kulden (*Reuters* 2009). Russisk deltakelse i nedstrømsaktiviteter utenfor Russland har blitt stilt som betingelse for å bli med i utvinningsprosjekter på Jamalhalvøya.

Konklusjon

Total er og blir Frankrikes viktigste verktøy for å sikre uavhengige energiforsyninger og en vesentlig vektor for fransk innflytelse. Desmarests og de Margeriers kalkyle har gått opp: Den aggressive satsingen på områder forbundet med betydelig politisk risiko har vært vellykket.

Den frittalende konsernsjefen har en klar visjon om Frankrike og Totals fremtidige rolle:

Frankrike kan ikke mistenkes for å tilhøre en leir. Hun må vise at hun er en kraft for fremskrittet, uavhengig av blokkene i internasjonal politikk [*non-alignée*]. Total må være irakisk i Irak, nigeriansk i Nigeria. Uavhengig av regjeringene, er vi først og fremst en fransk og europeisk gruppe med nærvær i hele verden, ikke et «globalt selskap» (*société mondiale*), det betyr ingenting (Jay & Prisetto 2010).

Skulle de store planlagte investeringene forbundet med Sjtokman-utbyggingen noensinne bli realisert, vil Shtokman Development Company AG *de facto* bli det viktigste permanente organet hvor norske og russiske interesser møtes. Utgangspunktet for denne artikkelen er at Total og franske interesser utgjør et «missing link» i den norske forståelsen av Sjtokmanforetaket. Prosjektet blir vanligvis begrepsfestet som en bilateral affære mellom Norge og Russland, mens det i virkeligheten er et trilateralt samarbeid. Frankrikes betydning synliggjøres ved at Total ble invitert inn i samarbeidet før Statoil og også kontrollerer en (om enn marginalt) større andel av Sjtokman AG, og ved de gode politiske relasjonene mellom russiske og franske myndigheter.

Denne franske dødsvinkelen i det norske blikket på energisamarbeid i nord har minst to konsekvenser: (1) Det faktum at Sjtokman-prosjektet kan utvikle seg til å bli det mest betydningsfulle multilaterale initiativet i Arktis, og potensialet deri for videre multilateralt samarbeid innenfor triangelet Frankrike-Norge-Russland og eventuelt med andre europeiske land som Tyskland, er ikke tilstrekkelig utforsket; (2) det fransk-russiske samarbeidet som en risikofaktor som kan berøre norske interesser både på Sjtokman og i russisk petroleumsssektor generelt er oversett. Artikkelen retter oppmerksomheten mot det sistnevnte forholdet og fremhever poengene nedenfor.

For det første er fransk-russiske relasjoner svært ulike de norsk-russiske. De følger en annen rytme (er usynkroniserte både med norsk-rus-

siske og allmenne vestlig-russiske forbindelser); andre drivere (blant annet fransk rivalisering med den anglosaksiske verden) og finner sted innenfor en annen kontekst (Frankrike som kjerneland i EU). I en eventuell situasjon med stigende transatlantiske eller russisk-amerikanske spenninger kan dette tvinge Norge til å treffe ubehagelige valg.

For det andre er det en slående kontrast mellom Sarkozys proatlantiske og russlandsskeptiske standpunkt før presidentvalget og den raske veien tilbake til de tradisjonelt gode forbindelsene med Moskva etter valget. Ikke bare har Frankrike vist seg som en viktig partner for russerne i sikkerhets-spørsmål, men har også arbeidet målrettet med å styrke økonomiske forbindelser, herunder samarbeidet innenfor høyteknologiske og følsomme bransjer, og dessuten ved mange anledninger tilpasset sin EU-politikk til russiske interesser. Sarkozys helomvending illustrerer styrken i de underliggende driverne for fransk-russisk samarbeid. Dersom ikke Sarkozy – kandidaten som skulle legemliggjøre «la rupture» (bruddet) – staket ut en mer russlandsskeptisk politikk, hvilken fransk president vil da noensinne gjøre det?

For det tredje bekrefter artikkelen den mye omtalte mangelen på samsvare mellom EUs offisielle posisjon og Frankrikes (og Tysklands) faktiske energipolitikk. I en årsrapport fra det franske energidirektoratet fra 2008 står det lakonisk å lese at «NordStream og SouthStream [...] vil sikre europeiske energiforsyninger og samtidig diversifisere transittrutene» (Direction générale de l'énergie et du climat 2009). Begge prosjektene er yndede hatobjekter for russlandsskeptikere, som mener at de vil *forverre* EUs energisikkerhet.

For det fjerde er den franske rollen i Sjtokman-prosjektet også koblet til særtrekkene ved Total som selskap. Total er verdens største kjøper av russisk råolje, og vokser i betydning som oppstrømsaktør i Russland. Langt på vei uanfektet av Russlands ressursnasjonalisme i perioden 2002–2008, og med privilegert tilgang til begge lands regjeringer, har Total gradvis styrket sin posisjon på det russiske markedet og fremstår som en ønskepartner for russiske statselskap. Synergi og komplementaritet mellom Russland og Total ligger derfor på minst fire nivåer: Total har den nødvendige kompetansen på offshore og LNG, har sitt geografiske tyngdepunkt i deler av verden som russerne finner interessante, har signalisert vilje til utveksling av aktiva og er støttet av en vennligsinnet regjering. I relasjon til Sjtokman gjør dessuten Totals sterke posisjon ikke bare i Russland, men også på norsk sokkel at Total og Frankrike har interesse av et vellykket trilateralt samarbeid.

Skjematisk kan to modeller sies å prege fransk utenrikspolitisk tenkning om Russland: en offensiv strategi, legemliggjort av de Gaulles tanker om et «(kontinental-)Europa fra Atlanterhavet til Ural» og en defensiv, preget av frykten for en ny Rapallo-allianse mellom Tyskland og Russland og

ditto fransk marginalisering i hele Øst-Europa, i sin tid illustrert av president Mitterrands skepsis både til Gorbatsjov og tysk gjenforening.¹⁰ Den fornyede russlandspolitikken er en symbiose mellom disse to historiske tilnærmingene: For å unngå tap av innflytelse innad i EU og fortsette å være en likeverdig partner for Tyskland – Russlands fremste partner på kontinentet – må Frankrike selv styrke sin betydning i Russland.¹¹

Uavhengig av utfallet av neste presidentvalg i Frankrike er det all grunn til å tro at den russlandsvennlige linjen vil fortsette, muligens med økt styrke. Omrokeringen av regjeringen i november 2010 bar bud om dreining av utenrikspolitikken tilbake til vante spor: Michèle Alliot-Marie, Chiracs lojale forsvarsminister (2002–2007) og leder av Chirac-partiet Samling om republikken (RPR) (1999–2002), overtok for Bernard Kouchner. Dermed ble det satt et endelig punktum for eksperimentet med en tidligere NGO-aktivist bak rattet i fransk UD. Utnevnelsen av tidligere statsminister Alain Juppé (1995–1997), mannen Chirac en gang kalte «den beste iblant oss», først til forsvarsminister og nå til utenriksminister (Alliot-Maries måtte gå pga. håndteringen av revolusjonen i Tunisia), er et annet klart signal om pensing tilbake mot klassiske franske prioriteter (Galaud 2010).

I et russisk perspektiv er Frankrike en viktig brikke i en «multivektorstrategi». Begge land vektlegger strategisk suverenitet, har et grunnleggende ambivalent forhold til amerikansk dominans og et ønske om å vinne tilbake tapt innflytelse. Frankrikes presidentskap i G20 i 2011, hvor begge de tidligere verdensmaktene nå må kjempe om innflytelse mot nye oppadstigende aktører, vil gi en pekepinn på fremtiden. Paris og Moskva har på forhånd signalisert nærhet i en rekke sentrale spørsmål som skal drøftes i G20, som nytt internasjonalt valutasystem og tettere inkludering av Russland i det europeiske samarbeidet.

Sjtokman-samarbeidet og avtalen om delelinjen peker mot gode og konstruktive relasjoner mellom Norge og Russland. Norges forhold til Russland vil imidlertid aldri være på samme premisser som Russlands andre europeiske hovedpartnere: Frankrike, Italia og Tyskland. I tresidig og flersidig samarbeid med slike land vil Norge alltid være den asymmetriske part.

10. Tyskland og Sovjetunionen hadde et tett samarbeid i mellomkrigstiden. Rapallo-avtalen av 16. april 1922 formaliserte båndene mellom de to landene. For en nærmere forklaring på den daværende franske presidentens skepsis både til Gorbatsjov og tysk gjenforening, har man kunnet henvise til den kjente journalisten og historikeren Jacques Bainvilles innflytelse på den unge Mitterrand (Bainville 1937).

11. For et historisk overblikk over det komplekse politiske vekselspillet mellom Frankrike, Tyskland og Russland, se f.eks. samleverket utgitt i regi av den fransk-tyske historikerkomiteen (Mieck & Guillen 2000).

Sjtokman-samarbeidet illustrerer også at det ikke bare er Tyskland som står for bilaterale initiativ utenfor rammene av EUs utenriks- og energipolitikk, men at land som Frankrike (og Italia) kan spille en minst like viktig rolle i så måte. Her er det et hull i faglitteraturen som denne artikkelen forsøker å bidra til å fylle, og som vil trenge stadig påfyll i årene som kommer.

Om artikkelen

Denne artikkelen er et produkt av RussCasp-prosjektet, et samarbeid mellom Econ-Pöyry, Fridtjof Nansens Institutt og NUPI, finansiert av Forskningsrådets program PETROSAM. Vi takker Arild Moe, Helge Blakkisrud, Jakub Godzimirski og Konstantin Anchin for nyttige innspill til artikkelen.

Litteratur

- AFP (2010) «Total CEO calls Iran Oil Embargo», 6.07.2010. Tilgjengelig på <http://politifi.com/news/Total-CEO-calls-Iran-oil-embargoan-900789.html>. Lesedato 01.11.2010.
- AFP (2008) «Ukraine-Géorgie/OTAN: Fillon contre». *Le Figaro*, 01.04.2008. Lesedato 25.11.2010.
- Aalto, Pami (red.) (2008) *The EU-Russia Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*. Aldershot: Ashgate.
- Année France-Russie (2010) «Année France-Russie». Tilgjengelig på <http://www.france-russie2010.fr/>. Lesedato 28.10.2010.
- Assemblée nationale (2003) Commission des affaires étrangères, «Compte rendu numéro 48, audition de Thierry Desmarests». Tilgjengelig på <http://www.assemblee-nationale.fr/12/cr-cafe/02-03/c0203048.asp>. Lesedato 21.06.2011.
- Baev, Pavel (2008) «Leading in the Concert of Great Powers Lessons from Russia's G8 Chairmanship» i Elana Wilson Rowe & Stina Torjesen (red.) *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy* (58–68). London: Routledge.
- Barentssekretariatet & Landsdelsutvalget (2005) *For Nord! Utfordringer og muligheter for nordområdene med særlig vekt på Barentsregionen*. Kirkenes: Barentssekretariatet.
- Barlindhaug, Johan Petter (2005) *Petroleumsvirksomhet i Barentshavet*. Tromsø: Barlindhaug.
- Bainville, Jacques (1937) *La Russie et la barrière de l'Est*. Paris: Plon.
- Bennhold, Katrin (2009) «Cables Praise French Friend With 'Mercurial' Side». Tilgjengelig på http://www.nytimes.com/2010/12/01/world/europe/01wikileaks-france.html?_r=1&scp=3&sq=sarkozy&st=cse. Lesedato 30.12.2010.
- BP (2011) «Statistical Review of World Energy 2011». Tilgjengelig på <http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481>. Lesedato 20.06.2011.
- Colisee (2003) «Entretien avec Jean-Marc Fontaine, délégué Russie, exploration et production de TotalFinaElf», 05.05.2003. Tilgjengelig på http://www.colisee.org/article.php?id_article=470. Lesedato 28.10.2010.

- Datamonitor* (2009) «Endgame: What now for Europe's Energy Markets?». Tilgjengelig på http://www.europeanenergyreview.eu/data/docs/Viewpoints/datamonitor_en090430.pdf. Lesedato 28.10. 2010.
- Den russiske regjeringen (2009) «Prime Minister Vladimir Putin meets with Christophe de Margerie, CEO of the Total Group, in Paris». Tilgjengelig på <http://www.premier.gov.ru/eng/events/news/10980/>. Lesedato 28.10.2010.
- Der Spiegel* (2007) «G-8 Interview with Vladimir Putin». *Der Spiegel*, 6 April 2007, tilgjengelig på <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,486345-2,00.html>. Lesedato 19.07.2010.
- Direction générale de l'énergie et du climat (2009) «L'industrie pétrolière et gazière en 2008». Tilgjengelig på <http://www.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/ra-direm2008-2.pdf>. Lesedato 01.11.2010.
- Eberlein, Burkhard (2008) «The Making of the European Energy Market: The Interplay of Governance and Government». *Journal of Public Policy*, 28(2): 73–92.
- Econ (2006) *Ringer i vannet*. Oslo: Econ.
- Energia (2009) «LUKOIL, Total In Talks To Jointly Develop Foreign Projects». Tilgjengelig på http://www.energia.gr/article_en.asp?art_id=20791. Lesedato 25.11.2010.
- Etikkrådet (2005) «Tilråding av 14.11.2005». Tilgjengelig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/tilradninger-og-brev-fra-etikkradet/tilradning-14-november-2005.html?id=91768. Lesedato 01.11.2010.
- EU-parlamentet (2007) «Résolution du Parlement européen du 10 juillet 2007 sur les perspectives du marché intérieur du gaz et de l'électricité». Tilgjengelig på <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2007-0326&format=XML&language=FR>. Lesedato 28.10.2010.
- France24* (2008) «Entretien avec Christophe de Margerie», 11.07.2008. Tilgjengelig på <http://www.france24.com/fr/20080711-entretien-christophe-margerie-le-talk-paris>. Lesedato 01.11.2010.
- Frankrikes ambassade i Storbritannia (2006) «M. Jacques Chirac, President of the Republic, Jean-Pierre Elkabach's guest on «Europe 1» (excerpts), 18.09.2006. Tilgjengelig på <http://www.ambafrance-uk.org/Wide-ranging-interview,7685.html>. Lesedato 01.11.2010.
- Galaud, Flore (2010) «Le gouvernement Fillon III ancré à droite pour 2012». *Le Figaro* 15.11.2010. Tilgjengelig på <http://www.lefigaro.fr/politique/2010/11/14/01002-20101114ARTFIG00213-remaniement-le-gouvernement-fillon-iii-ancre-a-droite-pour-2012.php>. Lesedato 15.11.2010.
- Giesbert, Franz-Olivier (2006) *La tragédie du président*. Paris: Flammarion.
- Goldthau, Andreas (2008) «Rhetoric Versus Reality: Russian Threats to European Energy Supply». *Energy Policy*, 36: 686–692.
- Gomart, Tomas (2007) «France's Russia Policy: Balancing Interests and Values». *The Washington Quarterly*, 30 (2): 147–155.
- Gotz, Roland (2009) «Pipeline Popanz: Irrtümer der europäischen Energiedebatte». *Osteuropa*, (1): 3–18.
- Grätz, Jonas (2009) «Energy Relations with Russia and Gas Market Liberalization». *Internationale Politik und Gesellschaft*, (3): 66–80.

- Groupe EDF (2010) «Rosatom et EDF signent un accord de coopération». Tilgjengelig på <http://medias.edf.com/communiqués-de-presse/tous-les-communiqués-de-presse/communiqué-2010/rosatom-et-edf-signent-un-accord-de-cooperation-80824.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Heinrich, Andreas (2008) «Under the Kremlin's Thumb: Does Increased State Control in the Russian Gas Sector Endanger European Energy Security?». *Europe-Asia Studies*, 60(9): 1539–1574.
- Interfax (2009) «2009 god zapomnitsja Total kak samyj uspeshnyj god pri rabote v Rossii», 22.12.2009. Tilgjengelig på <http://www.interfax.ru/print.asp?sec=1483&id=116060>. Lesedato 28.10.2010.
- Irkut Corporation (2010) «Irkut corporation strenghts (sic) cooperation with French aircraft manufacturers». Tilgjengelig på http://www.irkut.com/en/news/press_release_archives/index.php?id48=390. Lesedato 28.10.2010.
- Jauvert, Vincent (2008) «Sarko le russe», *Le Nouvel Observateur*. Tilgjengelig på <http://hebdo.nouvelobs.com/sommaire/enquete/081898/sarko-le-russe.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Jay, Olivier & Nicolas Prissette (2010) «Les marchés anticipent une reprise mondiale». *Le Journal du Dimanche*, 08.01.2010. Tilgjengelig på <http://www.lejdd.fr/Economie/Entreprises/Actualite/Margerie-Les-marches-anticipent-une-reprise-mondiale-163323/>. Lesedato 28.10.2010.
- Johnsen, Arve (2006) *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- de Jong, Sjibren, Wouters, Jan & Sterkx, Steven (2010) «The 2009 Russian-Ukrainian gas dispute: Lessons for European energy crisis management after Lisbon». *European Foreign Affairs Review*, 15(4): 511–538.
- Konoplyanik, Andrei (2008) «Regulating Energy Relations: *Acquis* or Energy Charter» i Katinka Barysch (red.) *Pipelines, Politics and Power, the Future of EU-Russia Energy Relations*. Tilgjengelig på www.konoplyanik.ru/ru/publications/b60/rp_851-%5Bbook%20published%5D.pdf. Lesedato 22.06.2011.
- Kouchner, Bernard & Antoine Veil (2003) «Ni la guerre ni Saddam». *Le Monde*, 04.02.2003. Tilgjengelig på http://www.reunir.asso.fr/article.php?id_article=21. Lesedato 15.12.2010.
- Kuwait News Agency (2001) «France proposes amendments to new UN Iraq sanctions», 25.05.2001. Tilgjengelig på <http://www.kuna.net.kw/NewsAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?Language=en&id=1167010>. Lesedato 01.11.2010.
- Le Nouvel Observateur* (2011) «G8: 40 milliards pour le printemps arabe, Moscou se voit médiateur en Libye», 27.05.2011. Tilgjengelig på <http://tempsreel.nouvelobs.com/actualite/monde/20110527.AFP2682/g8-40-milliards-pour-le-printemps-arabe-moscou-se-voit-mediateur-en-libye.html>. Lesedato 22.06.2011.
- Lenta* (2011) «Rossia i Frantsia podpisali kontrakt na postavku Mistralej» 17.06.2011. Tilgjengelig på <http://lenta.ru/news/2011/06/17/mistral/>. Lesedato 17.06.2011.
- Le Figaro* (2008) «Poutine: Sarkozy joue un grand rôle pour la paix», 12.09.2008. Tilgjengelig på <http://www.lefigaro.fr/international/2008/09/12/01003-20080912ARTFIG00599-poutine-sarkozy-joue-un-grand-role-pour-la-paix.php>. Lesedato 28.10.2010.

- Le Nouvel Observateur* (2010) «Chirac a dit non à Poutine», 28.01.2010. Tilgjengelig på <http://hebdo.nouvelobs.com/sommaire/enquete/080944/chirac-a-dit-non-a-poutine.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Lipskij, Andrej, Timofeeva, Olga & Sjleinov, Roman (2009) «Bernar Kusjner: Trudno byt ministrom inostrannykh del, kogda ty pravozasjstjtnik». *Novaja gazeta*, 05.10.2009. Tilgjengelig på <http://www.novayagazeta.ru/data/2009/10/14.html>. Lesedato 27.10.2010.
- Makarian, Christian & Rosso, Romain (2008) «Les Russes ont l'impression d'être de retour». *L'Express* 20.08.2010. Tilgjengelig på http://www.lexpress.fr/actualite/monde/les-russes-ont-l-impression-d-etre-de-retour_552151.html. Lesedato 27.10.2010.
- Mas, Monique (2007) «Nicolas Sarkozy à Moscou», *rfi.fr* 9.10.2007. Tilgjengelig på http://www.rfi.fr/actufr/articles/094/article_57495.asp. Lesedato 28.10.2010.
- McNicoll, Tracy (2009) «The critics can 'go to hell'». *Newsweek*, 25.07.2009. Tilgjengelig på <http://www.newsweek.com/2009/07/24/the-critics-can-go-to-hell.html>. Lesedato 01.22.2011.
- Medvedev, Dmitri (2008) «La Russie, la crise mondiale et la sécurité européenne». Tale på World Policy Conference i Evian 8.10.2008, gjengitt i *Politique étrangère*, (4): 733–743.
- Mieck, Ilja & Pierre Guillen (2000) *Deutschland-Frankreich-Rußland: Begegnungen und Konfrontationen = La France et l'Allemagne face à la Russie*. München: Oldenburg.
- Ministère des Affaires Etrangères (2008) «Entretien du secrétaire d'Etat chargé des Affaires Européennes». *Bulletin d'actualité*, 05.06.2008. Tilgjengelig på https://pastel.diplomatie.gouv.fr/editorial/actual/ael2/print_bul.asp?liste=20080605.html#Chapitre4. Lesedato 27.10.2010.
- Moe, Arild, Daniel Fjærtoft & Indra Øverland (2011) «Space and Timing: Why was the Barents Sea Delimitation Dispute Resolved in 2010?». *Polar Geography*, utgis 2011.
- Moe, Arild & Petter Johan Schei (2006) «Le Grand Nord – Défis et Potentiels». *Nordiques*, (9): 21–40.
- Norges Bank Investment Management (2009) *Government pension fund global holding of equities at 31 December 2009* (sic.). Tilgjengelig på http://www.nbim.no/Global/Documents/Holdings/EQ_holdings_SPU_Sorted_09.pdf. Lesedato 1.11.2009.
- Norling, Nicklas (2007) «China and Russia: Partners with Tensions». *Policy Perspectives*, 4(1): 33–48.
- Nougayrède, Natalie (2006) «Le lobbying de Total». *Le Monde* 23.09.2006. Tilgjengelig på http://www.lemonde.fr/web/recherche_breve/1,13-0,37-959486,0.html. Lesedato 01.11.2010.
- Neuman, Marek (2010) «EU-Russia Energy Relations After the 2004/2007 EU Enlargement: An EU Perspective». *Journal of Contemporary European Studies*, 18(3): 341–360.
- Offerdal, Kristine (2009) «The European Arctic in US Foreign Energy Policy: The Case of the Norwegian High North». *Polar Record*, 45(232): 59–71.
- Papava, Vladimer & Michael Tokmazishvili (2010) «Russian Energy Politics and the EU: How to Change the Paradigm». *Caucasian Review of International Affairs*, 4(2): 103–111.

- Petrovskaya, Yulia (2007) «Sarkozi v poiskakh strategii». *Nesavismaja gazeta*, 29.08.2007. Tilgjengelig på http://www.ng.ru/politics/2007-08-29/3_kartblansh.html. Lesedato 28.10.2010.
- Poussenkova, Nina (2010) «The Global Expansion of Russia's Energy Giants», *Journal of International Affairs*, 63(2): 103–124.
- Rappallo-avtalen av 1922.
- Rebrov, Denis & Ekaterina Grishkovets (2010) «V proekte takovo massjtaba my vse v odnoj lodke». *Kommersant* 16.07.2010. Tilgjengelig på <http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1419441&NodesID=4>. Lesedato 1.11.2010.
- Reuters (2009) «Lukoil trumps Valero for stake in Total refinery» 19.06.2009. Tilgjengelig på <http://www.reuters.com/article/idUSLJ57965120090619>. Lesedato 28.10.2010.
- RIA Novosti (2006) «La Russie et l'Europe: alliance économique ou conflit énergétique». Tilgjengelig på <http://www.paris-berlin-moscou.org/upload/userfiles/Novosti.Energie.pdf>. Lesedato 28.10.2010.
- RIA Novosti (2009) «Poutine apprécie l'offre de Total sur ses raffineries» 24.09.2009. Tilgjengelig på <http://fr.rian.ru/business/20090924/123238715.html>. Lesedato 28.10.2010.
- RIA Novosti (2010) «Russie-France: Medvedev veut plus d'interpénétration entre les entreprises» 02.03.2010. Tilgjengelig på <http://fr.rian.ru/world/20100302/186162476.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Ricard, Philippe (2007) «La libéralisation du marché de l'énergie défendue par Bruxelles divise les européens». *Le Monde*, 19.09.2007.
- Romer, Jean-Christophe (2007) «Les relations franco-russes de 2000 à 2006: entre bilatéral et multilatéral». *Annuaire français de relations internationales 2007*, (8): 415–427.
- Routier, Airy (2007) «Margerie, les mains dans le cambouis». *Le Nouvel Observateur*, 29.04.2007. Tilgjengelig på <http://hebdo.nouvelobs.com/sommaire/economie/071111/margerie-les-mains-dans-le-cambouis.html>. Lesedato 01.11.2011.
- Sarkozy, Nicolas (2007) «Déclaration de M. Nicolas Sarkozy sur son projet concernant la politique étrangère». Tilgjengelig på <http://lesdiscours.vie-publique.fr/pdf/073000808.pdf>. Lesedato 27.10.2010.
- Sarkozy, Nicolas (2010) «Allocution lors du dîner d'Etat offert en l'honneur de M. Dmitri Medvedev, Président de la Fédération de Russie». Tilgjengelig på <http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2010/allocution-lors-du-diner-d-etat-offert-en.7976.html>. Lesedato 27.10.2010.
- Sherr, James (2010) «The Russia-EU Energy Relationship: Getting it Right». *The International Spectator*, 45(2): 55–68.
- Sjevtsov, Oleg (2008) «Kogda Sarkozi otdast prikaz perejti Neman?». *Izvestia*, 08.02.2008. Tilgjengelig på <http://www.izvestia.ru/world/article3112825/>. Lesedato 27.10.2010.
- Socor, Vladimir (2010) «Franco-Russian naval sale is a challenge to NATO». *Eurasia Daily Monitor*, 12.02.2010. Tilgjengelig på www.natoinfo.ge, <http://www.natoinfo.ge/index.php?page=529&lang=geo>. Lesedato 11.11.2010.

- Sovet bezopasnostii (2008) «Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federatsii v Arktike na period do 2020 goda i dalnejsjuju perspektivu». Tilgjengelig på <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Spanjer, Aldo (2007) «Russian Gas Price Reform and the EU–Russia Gas Relationship: Incentives, Consequences and European Security of Supply». *Energy Policy*, 35: 2889–2898.
- Total (2009) *Document de référence*. Tilgjengelig på http://www.total.com/MEDIAS/MEDIAS_INFOS/3242/FR/2009-document-reference-vf.pdf. Lesedato 25.11.2010.
- Triantaphyllo, Dimitrios (2007) «Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context». *Southeast European and Black Sea Studies* 7(2): 289–302.
- Tsentr polititsjeskoj konjiunktury Rossii (udatert) «Zarubezjneft popala v Kharjiagu». Tilgjengelig på <http://www.ancentr.ru/data/media/media2479.html>. Lesedato 28.10.2010.
- Vedomosti* (2007) «Gaz de Frans» 13.07.2007. Tilgjengelig på <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2007/07/13/129211>. Sitert i *East European Gas Analysis*, <http://www.eegas.com/media1.htm>. Lesedato 15.12.2010.
- Vassiliev, Alexei (2000) «Russia and Iraq». *Middle East Policy*, 7(4): 127–129.
- Villepin, Dominique de (2004) «History destined a common path for Russia and France». *International Affairs* (Moskva), 50(3): 138–146.
- Volcker, Paul, Richard Goldstone & Mark Pieth (2005) «Manipulation of the Oil-for-Food Programme by the Iraqi Regime». *Independent Inquiry Committee into the United Nations Oil for Food Programme*. Tilgjengelig på <http://www.iic-offp.org/documents/Final%20Report%2027Oct05/IIC%20Final%20Report%20-%20Cover%20and%20Index.pdf>. Lesedato 01.11.2010.
- Øverland, Indra (2010) «Russia's Arctic Energy Policy». *The International Journal*, LXV(4): 865–878.